

(Lima), H. L. Elvin (London), John I. Goodlad (Los Angeles), Luis Legrand (Párizs), Wolfgang Mitter (Frankfurt), Bogdan Suchodolski (Varsó), Ruth Wong (Singapore), Ivan D. Zverev (Moszkva), valamint az UNESCO-Intézet soros igazgatója: M. D. Carelli (Hamburg).

Kozma Tamás

PEDAGÓGIAI FOLYÓIRATOK FRANCIAORSZÁGBAN

1968 óta, amikor az oktatás kérdése, elsősorban a politikai események hatására, hirtelen a társadalmi érdeklődés homlokterébe került, a francia folyóiratok egyre többen foglalkoznak az iskola és az ifjúság problémáival. A nevelés kérdései iránt tanúsított mind nagyobb figyelmet mi sem bizonyítja jobban, minthogy e tudomány problémái, mintegy áttörve a folyóiratok merev tematikáját, a különböző nem szakjellegű folyóiratokban, mi több, a napi és hetilapokban is teret nyertek. Kiváló példa erre a legtekintélyesebb napilap, a *Le Monde*, amelynek még az oktatás kérdéseire szentelt rovata sem bizonyult elegendőnek, s havi különmelléklete, a *Le Monde de l'éducation* is közöl riportokat, beszámolókat, a közoktatás reformjairól, s a reformok körüli heves viták alakulásáról.

Ami a szakmai kiadványokat illeti, szintén jelentős változásokat érzékelhetünk: behatóbban és gyakrabban foglalkoznak a nevelés gyakorlati kérdéseivel, s az iskola szociológiai problémáival.

Az alábbiakban a legjelentősebb folyóiratok tudományos tevékenységéről, szakmai profiljáról kívánok áttekintést nyújtani, befejezésül pedig azoknak a folyóiratoknak pedagógiai cikkeiről, amelyek mintegy társadalomtudományi érdeklődési körükön belül foglalkoznak neveléstudománnyal.

Melyek a legjelentősebb neveléstudományi folyóiratok? Elsőként a Francia Kommunista Párt két folyóiratát ismertetem, egyrészt azért, mert mindig a legaktuálisabb kérdésekkel foglalkoznak, másrészt azért, mert széles tömegekhez jut el, hatása igen nagy.

A *LES CAHIERS PÉDAGOGIQUES* (Pedagógiai füzetek) a tanév idején jelenik meg. Főszerkesztője Cécile Delannoy, szerkesztőbizottságának tagjai között nem kisebb szaktekintélyeket találunk, mint Suzanne Citron-t, egy fontos oktatáspolitikai elemzés szerzőjét (*L'école bloquée, A zátonyra futott iskola*), vagy Jean-Paul Gourévitch-et, a *Défi à l'Éducation (A nevelésügy kihívása)* című könyv szerzőjét.

A folyóirat tudományos cikkeket közöl az oktatás minden területéről, igyekszik bemutatni egy-egy előremutató kísérlet eredményeit, gondjait. Egy-egy szám legfontosabb anyaga mindig az ún. dosszié, amely egy fontos kérdéskört tárgyal, több szempontból, több szerző tollából megvilágítva. Az „osztálykrónika” pedig kísérletekről, új eredményekről ad hírt.

Nézzünk meg néhány dossziét az 1976-os évfolyamból! A *mezőgazdasági oktatás* bemutatása fontos politikai kérdés, mivel a mezőgazdasági oktatás elmaradottabb, mint a szakoktatás bármely más területe. Ugyanebben a sorozatban az *orientáció és a szelekció* kérdése kerül bonckés alá. A helyes pályáraorientálást Franciaországban szinte elsőül vezették be intézményes formában, és ma már a felsőoktatásra is kiterjed. Egy nem demokratikus rendszerben azonban az orientáció a szelekciót könnyítheti meg. A következő dosszié a *vendégmunkások gyermekeinek iskolázásáról* szól, ezeknek a gyerekeknek sajátos oktatásáról, ennek didaktikai módszereiről közölnek tanulmányokat. Mivel Franciaországban a munkások fele idegen, ezért érthető, hogy a Kommunista Párt gyakrabban tűzi napirendre ezt a kérdést, mint a többi folyóirat szerkesztősége.

Az 1976. januári szám különlegesen izgalmas témát dolgoz fel, címe: *A kaszárnya-iskola ellen, az intézményes pedagógiáért.* (Contre l'école de caserne, pour la pédagogie institutionnelle.)

Mit értenek a francia nevelők „intézményes” pedagógián? A „nem közvetlenül irányító” (pédagogie non-directive) elméletek folytatása ez, s egyuttal azok meghaladása, amely természetesen nem egységes irányzatot jelent. Több alpmű jelent meg e tárgyban, például 1971-ben Aida Vasquez és Fernand Oury könyve: „A kooperációs osztálytól az intézményes pedagógiáig.” (De la classe cooperative à la pédagogie institutionnelle.) Hasonlóan fontos F. Oury és Jacques Pain könyve is 1972-ből: „A kaszárnya-iskola ellen” (Contre l'école de caserne). Erre a műre utal a *Cahiers pédagogiques* cikksorozata is. Az intézményes pedagógia célja, hogy – teljesen kiküszöbölve a

kényszerítő, megfélemlítő módszereket – a tanulók kisebb csoportokban, aktívan részt véve saját iskolai életük irányításában fejlődjenek. Ez a „lázadás” a katonás fegyelemmel szemben, a hagyományos pedagógiai módszerek ellen legalább annyira a nevelők ügye, mint a diákoké, hiszen ezekben a kísérletekben éppen olyan nevelők vesznek részt, akik legalább annyira szenvedtek a hagyományos iskola szellemétől, mint tanítványaik. Legtöbbjük számára az „intézményes pedagógia” azért tűnik meggyőzőnek, mert az a csoportdinamika elvein, a neves pedagógus, *Freinet* módszerein, valamint a történelmi materializmuson és a pedagógiai pszichológián alapszik.

A folyóirat dossziéjának vitaindító cikkében egy nantes-i kísérlet gondjairól, módszertani tapasztalatairól számolnak be a kísérletben résztvevő tanárok és pszichológusok. Kísérletük alapja a közös munka, mely szakít a francia hagyományokra jellemző versengési szellemmel, hiszen céljuk éppen az, hogy az egyenlőtlenségeket a gyerekekkel együtt oldják fel. Munkájuk fontos része a *Freinet*-féle „szabad szöveg” (texte libre), amelyet sokféleképpen lehet felhasználni. A tanulók az egyes feladatokhoz, témákhoz maguk készítenek szövegeket, a legsikeresebbeket ki is nyomtatják. Ezzel a feladattal kettős célt érhetnek el: egyrészt az íráskészséget fejlesztik, másrészt egy komoly feladatot együtt kell megoldani, s mindenkinek van egyéni felelőssége a munkafolyamatban.

A gyerekekkel minden problémát megvitatnak a tanárok, az ún. osztálytanácsok megbeszélik a heti tanmenetet, a fegyelmi problémákat. Természetesen – s erről minden cikkíró beszámol – közben hatalmas feszültségek keletkeznek, az ismeretlen módszerek agresszivitást váltanak ki a gyerekekből. A gyerekek számára autonómiát csak úgy lehet biztosítani, hogy életüket a saját maguk által elfogadott szabályok köré szervezik.

Az 1976. februári szám dossziéja a tudományos képzés problémájával foglalkozik. Vajon lehetséges-e tudományos képzésről beszélni, amikor a természettudományok alárendelt szerepet játszanak a társadalomtudományokhoz képest, – teszi fel a kérdést Gabriel *Gohau*, aki vitaindító cikkében felvázolja az egyes tudományágak társadalmi hierarchiáját. Ugyanezt a kérdést szociológiai megközelítésben *Bourdieu* és *Passeron* a *Les Héritiers* (Az örökösök) című könyvükben fejtették ki. Az uralkodóosztály kulturájának továbbra is a humán tudományok tekinthetők, ezért is érthető, hogy miért ragaszkodnak a latin és a görög tanításához a gimnáziumokban. A természettudományok társadalmilag alárendelt szerepe jól érzékelhetően mutatkozik meg a középfokú oktatásban. A természettudományok közül egyedül a matematika nyerte el méltó helyét, de csak mint a logikus gondolkodást fejlesztő tárgy. A humán-központúság a középfokú oktatás célját is mutatja: középkadereket képez, s nem művelt szakmunkásokat. A kétkezi nevelés kizárásával a munkásokat kirekesztik a középfokú oktatásból, hiszen ők a napi munka után esti iskolákban tanulnak. Így azután a természettudományos képzés is a társadalmi munkamegosztás egyik eszközévé válik. A cikkíró azonban kifejti, hogy a természettudományos képzés nem szorítkozhat a logikai képességek fejlesztésére, hiszen éppen a környező világ megismerését szolgálja.

Egy másik cikk, „A természettudományos képzés nyomora” címmel kifejti, milyen okokra vezethető vissza az, hogy az iskolából kikerülők természettudományos fogalmait elképesztően rosszak, a felmérések alapján. Három okra vezethető ez a tudatlanság vissza: egyrészt, ma már a háztartásokban semmit sem készítenek, mindent készen vesznek, így alapvető folyamatokat nem ismer meg a gyerek; másrészt a televízió elveszi a gyerekek szabad idejét, keveset játszanak, pedig régebben éppen játékaik során fedezték fel a természetet. A harmadik ok pedig a tananyagcsökkentés, amely az elemi oktatásban éppen a biológiát és a fizikát csökkentette – vonja le a tanulságot Gilbert *Wahusinski*.

A Francia Kommunista Párt másik pedagógiai folyóirata a *L'ÉCOLE ET LA NATION* (Iskola és a nemzet), amely nem tudományos igényekkel lép fel, hanem az aktuális oktatáspolitikai kérdéseket tárgyalja, a reformok és új intézkedések marxista kritikáját adja. Célja, hogy segítséget nyújtson a kommunista és szimpatizáns nevelőknek és szülőknek, s hogy terjessze a Kommunista Párt nevelésügyi álláspontját. A Párt nézeteinek ismertetésére szolgál a *Három kérdés* rovat, amely kommunista politikusokkal készít interjút, 1976-ban a legjelentősebbek Roland *Leroy* és Guy *Besse* nyilatkozatai voltak. Gyakran adnak tájékoztatást a szocialista országok iskoláügyéről is, így az 1976. januári számban a magyar oktatásügy egyik problémáját ismertetik. (Tehetségek fejlesztése Magyarországon, Le développement des talents en Hongrie, 35–40. old.) A cikkeket rangos kommunista tudósok és tanárok írják, így például Lucien *Sève* „Az erkölcs forradalma”-ról (La révolution de la morale, 1976 február), vagy Paul *Delanou*, a francia ellenállás pedagógiai vonatkozásaival foglalkozó kutató cikkét, *Az emberiség illegálitásban* címmel (L'Humanité en clandestinité, 1976 március).

A legfontosabb kérdéseket „A. hónap ügye” rovatban olvashatjuk. Az 1975-ös dosszié címsorsorolásból értékelhető, melyek a francia oktatásügy aktuális kérdései: *Nevelés az óvodában, A minimális ismeretek biztosításáról, A tantestület, Nők az oktatásban, Az elemi iskolai oktatásról, A történelem oktatásáról, s végül augusztusban, a Haby-reform vitája*; majd a következő hónapokban, *A szakmai képzés, Oktatás és szabadság, Az oktatás és a válság*. Az 1976-os évfolyamból csak néhány témát emelünk ki: *Az erkölcs forradalma* (február), *Új értéket adni a kétkezi munkának* (május). A júniusi–júliusi számban Maurice Perche, a lap szerkesztője *Szocializmus francia színekben: az iskola, amit akarunk* (Socialisme au couleurs de France: l'école que nous voulons, 26–46. old.) címmel fejti ki, hogy a Párt XXII. kongresszusán milyen javaslatokat fogadtak el az oktatás válságának leküzdésére.

Perche kifejtji, hogy a jelenlegi iskola a munkanélküliséget termeli újjá, másrészt a mostanában meghirdetett *Savoier minimum garanti*, azaz a legkisebb tudás biztosításának programja képzetlen, olcsó munkaerőt bocsát a monopóliumok rendelkezésére. A legújabb „találmány”, a „mindenki saját ritmusa szerint” pedig mind pedagógiailag, mind politikailag helytelen, hiszen a társadalmi egyenlőtlenségeket termeli újjá. Ahhoz azonban, hogy az iskola megváltozzék, elsősorban a társadalomnak kell megváltoznia. Ezért a Kommunista Párt hatalomra kerülése után olyan iskolát akar megvalósítani, amelyben mindenki kibontakoztathatja képességeit, amelyben a szociális egyenlőtlenségek újratermelése helyett mindenki egyenlően tanulhat, egyenlően kaphat szakmát. A társadalom erőforrásait mozgósítani kell ahhoz, hogy az iskolák a társadalmi haladást szolgáló nevelési intézmények legyenek.

A *L'ÉDUCATION* (A nevelésügy) korábban *L'Éducation nationale*, a minisztérium kéthetente megjelenő lapja, amely azonban híven alapítói, Gustave Monod és Louis Cros szelleméhez, nagyon kritikusan bírálja az oktatásügy problémáit. A lap megmagyarázza az új rendeleteket, számos cikket közöl a pedagógus szakszervezetek életéről (a szakszervezetnek külön van lapjuk), s nem a tudományosság igényével, de színvonalas cikkekben tudósít az oktatás legkülönbözőbb kérdéseiről, legyen az az audiovizuális eszközök használata, a szexuális nevelés, vagy az irodalomoktatás. Az 1976. január 15-i szám például a *tanítóképzés* problémáival foglalkozik. Ezen a számon is látszik, hogy hivatalos lap van kezünkben, az első szó a közoktatási miniszteré, Haby-é, de a vitában André Lichnerowicz és Robert Mandra is szót kapnak, akik számos oktatási bizottság munkájában tevékenykednek.

Széles körben népszerű tudományos jellegű folyóirat a *L'ÉDUCATION ET DÉVELOPPEMENT* (A nevelés és fejlődés), amelyet Roger Cousinet, az Új Iskola mozgalmának egyik szakembere alapított. A folyóirat ma is a *kreativitásra nevelés* kérdéseivel foglalkozik, ápolja Cousinet munkájának hagyományait. Szerkesztői azonban olyan aktuális problémákkal is foglalkoznak, mint a kábítószer az iskolában (1976 jún.–júl.), vagy az iskolatelevízió kérdései (1976 január). A nevelésfilozófiai kérdések közül elsősorban azokkal foglalkoznak, amelyek kérdésessé teszik a hagyományos iskolát, a kapitalista iskola funkcióit.

Az Új Nevelés mai irányzatáról számol be például Jacques Wittwer, számos pedagógiai mű szerzője, melyek közül a legismertebb az 1968-ban megjelent *Pour une révolution de la pédagogie (A pedagógia forradalmáért)*. A folyóirat 1976. januári számában Wittwer *Az Új Nevelés; az iskolai kudarcok és azok terápiái megközelítése (L'Éducation nouvelle, les échecs scolaires et l'aspect thérapeutique)* című írásában azt fejti ki, hogy éppen a jelenlegi iskolához alkalmazkodni nem tudó gyerekek a normálisak, hiszen az iskola beteg, s nem lehet hozzá alkalmazkodni. Ha egyes iskolákban próbálkoznak is Cousinet módszereivel, ezek csupán kísérletek, holott az iskolai kudarcok az összes nevelőt és gyereket érintik. A cikkíró éppen azért idézi emlékezetbe Cousinet elveit, hogy ne lehessen a reá való hivatkozással az Új Nevelés céljaival ellentétes elképzelésekhez felhasználni. A mozgalom egyik fontos alapelve – s ezt Wittwer külön kiemeli –, hogy pontos képet kell alkotni a gyerek személyiségéről. Esettanulmányokat kell készíteni pszichológusok bevonásával, hiszen sokoldalú értékelésre van szükség ahhoz, hogy aktivitásra bírjanak minden gyereket, de egyéni módszerekkel. A tanár szerepe nem az, hogy oktasson, hanem hogy a gyerekek érdeklődését felkeltse, figyelembe véve a közös és az egyéni érdeklődési területeket. Hasonló nézetekkel ismerkedhetünk meg az ún. „intézményes” pedagógiával foglalkozó cikkek olvasásakor, s ebből az látszik, hogy az Új Nevelés ma is termékenyen hat a haladó pedagógiai elméletek és gyakorlat kibontakozásában, s ebben ennek a folyóiratnak is nagy szerepe van.

A *REVUE FRANÇAISE DE PÉDAGOGIE* (Francia pedagógiai szemle) az egyik legjelentősebb elméleti folyóirat. A közoktatási minisztériumhoz csatolt *Institut national de la recherche et de la*

documentation pédagogique (A pedagógiai kutatás és dokumentáció intézete) adja ki. A szerkesztő bizottság a legnevesebb nevelési szakértőket foglalja magába, a szociológus Isambert *Jamati*-t, a neveléstörténész Georges *Snyders*-t, a pedagógiai enciklopédia szerkesztőjét. J. Majault- és másokat. A folyóirat elsősorban didaktikai kérdésekkel foglalkozik, a tanárok munkájának segítése, javítása a fő cél. Az 1976-os év legfontosabb cikkei: *Az audiovizuális eszközökkel való oktatás eszközeinek megújítása* (O. Menot), *Csoporttechnika és a tanárok permanens képzése* (M. Postic), *A közösségi nevelés felé* (R. Millot).

Franciaországban nagy figyelmet szentelnek a permanens oktatás kérdésének, olyannyira, hogy az egyetemeken a pedagógiai tanszékek mellett a permanens képzés intézeti működnek, már 8–10 éve. A *L'Éducation permanente* című kéthavonta megjelenő folyóiratot a permanens képzés fejlesztésére alakult bizottság adja ki. A cikkek nagy része elsősorban annak érdekes, aki a permanens képzés elméleteinek kérdéseivel foglalkozik, illetve a franciaországi iskolaügy érdekli. A lap elsősorban az egyetemek szerepéről közöl cikkeket, illetve a permanens képzést vezető káderek továbbképzésének problémáiról. Esettanulmányokat közölnek, egy-egy tanfolyam vagy kísérlet eredményeiről, illetve kudarcairól számolnak be.

Számos olyan társadalomtudományi folyóirat van Franciaországban, amelyek nem tartoznak a szorosan vett társadalomtudományi szaklapok közé, mégis említést kell tennünk róluk, hiszen a pedagógia interdiszciplináris tudomány lévén a nyelvészeti folyóiratokban éppúgy megjelenik, mint a szociológiai írásokban. Két ilyen folyóiratot emelünk ki, az egyik a *REVUE FRANÇAISE DE SOCIOLOGIE* (Francia szociológiai szemle), a másik az *ESPRIT* (Szellemiség). A *Revue* a szociológiai élet reprezentatív folyóirata. Bár a jeles szociológus, *Bourdieu* nem tagja a szerkesztőségnek, szociológiai iskolája mégis meghatározza a folyóirat munkáját. Maga a lap elsősorban az uralkodó osztályok kulturájának reproductív voltával foglalkozik, s mivel ebben az újratermelési folyamatban az iskolai intézmények jelentős szerepet kapnak, nem közömbös, hogy milyen új jelenségek figyelhetők meg. Így például az 1975 április-májusi számban R. *Boudon*, Ph. *Cibois* és J. *Lagneau* értekeztek „Enseignement supérieur court et pièges de l'action collective” (a rövid felsőfokú oktatás és a közös tevékenység csapdái. 159–189. o.) címmel. A cikk azt a folyamatot elemzi, melynek során a hagyományos felsőfokú oktatás felbomlik, hogy átadja helyét a rövidített tanulmányoknak. A diákok száma évek óta egyre nő, meghozza a nem jó kereseti lehetőségeket biztosító humán tudományok iránti érdeklődés a legerősebb. Az egyetemi diplomák értéke tehát csökken. A cikkírók azt elemzik, hogy miért szenvedett mégis kudarcot a rövid oktatás. Szerintük az a szociológiai eset állt elő, amikor az egyének saját számukra és a társadalom számára is káros módon választanak. Ennek legfőbb oka, hogy a „jelenlegi helyzetet figyelembe véve, amelyben a társadalmi hierarchia felső posztjai minden ellenére csak a hosszú egyetemi oktatásban szerzett diplomákkal érhetők el, a rövid oktatás természetesen kevésbé tekintélyes, még akkor is, ha ugyanakkor kevesebb anyagi áldozattal jár” (171. o.). Minden diák jobb vásárt csinál, ha pillanatnyilag áldozatokat is hozva, de a hosszú tanulmányokat választja.

Ehhez a témakörhöz kapcsolódik Louis *Lévy-Garona* cikke a folyóirat 1976. évi számában; „Les demandes de l'étudiant et les contradictions de l'université de masse” (*Az egyetemisták igényei és a tömeg-egyetem ellentmondásai*). A cikkíró azt a társadalmi jelenséget vizsgálja, hogy a diákok továbbra is áramlanak az egyetemekre, holott már magával az áramlással is csökkentik annak a diplomának értékét, amelyet szeretnének megszerezni. A tömeges-egyetem (université de masse) azt eredményezi, hogy a diákok nem tanulnak, csak a diploma megszerzése a fontos, hiszen élet- és munkakörülményeik úgyis olyannyira rosszabbodtak, hogy csak a kiváltságos helyzetben lévő gondolkodhatnak komoly szakmai munkára. Mivel azonban egyre kevesebb időt fordítanak tanulmányokra, a szelekció egyre inkább veszélyezteti őket. A klasszikus egyetem tehát úgy pusztult el, hogy a helyébe lépő, hatalmas tömeget befogadó egyetem nem elégíti ki sem a diákok, sem a társadalom igényeit.

A felsőfokú oktatás problémáival természetesen elsősorban a szakfolyóiratok foglalkoznak, így például a *Cahiers des universités françaises* (A francia egyetemek füzetei).

Baloldali katolikus, a Szocialista Párttal szimpatizáló, nagy tekintélyű folyóirat az *ESPRIT* (Szellemiség), amely gyakran foglalkozik pedagógiai kérdésekkel is. Időnként pedagógiai különszámot is megjelentet, például 1968-ban és 1970-ben a *felsőfokú oktatásról*, 1975-ben pedig a *testnevelésről*. Lapjuk hasábjain a szerkesztők Ivan *Ilich* írásait közlik, s számos cikkben elemzik a hasonlóan baloldali beállítottságú *Ilich* iskolánélküli társadalomról alkotott nézeteit.

A francia pedagógia folyóiratok fontos információforrást jelentenek a nevelésügy legkülönbözőbb területein tevékenykedők számára, képet lehet alkotni belőlük a legjelentősebb franciaországi pedagógiai irányzatokról, az új kutatási területekről stb. S természetesen e folyóiratok nélkülözhetetlen segédeszközök azoknak, akik francia társadalom problémáit, a franciaországi iskolarendszert kívánják figyelemmel kísérni.

BARACS ÁGNES

AZ ISKOLÁSKOR ELŐTTI NEVELÉS VILÁGHELYZETE

Az UNESCO kiadásában jelenik meg az „*Educational studies and documents*” című sorozat, amelyben tekintélyes szakemberek foglalkoznak fontos aktuális pedagógiai kérdésekkel, legtöbbször széles körű, több országra kiterjedő dokumentáció alapján. 1976 nyarán látott napvilágot a sorozat 21. száma, amelyben a nálunk is jól ismert francia professzor, Gaston Mialaret elemzi az iskoláskor előtti nevelés világhelyzetét (Gaston Mialaret: World survey of pre-school education. Educational studies and documents. No. 21. Paris, 1976. UNESCO).

Hazai óvodapedagógiánkat, óvodaügyünket ismerve kissé idejétmúltnak tűnik a szerző bevezetőjének főgondolata, világméretben azonban nyilván más a helyzet. A huszadik század döntő változást hozott a gyerekekről és a nevelésről alkotott felfogásunkban – írja –, de az iskoláskor előtti nevelés ma már elvesztette azt az egyszerűséget, ami a század elején még jellemzője volt. Ma már nem elég a lelkes amatőrizmus, hanem a megfelelő szakemberek szoros együttműködésére van szükség a maximális hatékonyság eléréséhez.

1968-as adatok szerint jelenleg az óvodát, illetőleg hasonló jellegű intézményt látogató 0–4 éves korú gyermekek aránya az alábbi képet mutatja:

	0–4 éves össznépesség (ezrekben)	intézményes nevelésben részesülők (ezrekben)
Afrika	58 197	180
Észak-Amerika	21 590	3 413
Dél-Amerika	44 024	1 613
Ázsia	299 981	13 700
Európa és a Szovjetunió	61 104	16 773
Óceánia	2 119	101

A számarányoktól függően különböző módon ugyan, de mindenütt egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az iskoláskor előtti nevelésnek. E folyamatban természetesen a társadalmi-gazdasági tényezők játsszák a legfőbb szerepet.

Szükségszerű volt tehát, hogy az illetékes nemzetközi szervezetek is egyre nagyobb figyelemmel fordultak e kérdések felé. 1959-ben fogadta el az ENSZ közgyűlése *A gyermeki jogok deklarációját*, amely – többek között – leszögezi:

„A gyermeket meg kell védeni a nemtörődömség, a kegyetlenség és a kizsákmányolás minden formájával szemben. Nem engedhető meg, hogy a megfelelő minimális életkor elérése előtt munkát vállaljon; nem űzhet olyan foglalkozást, amely egészséges fejlődését, az oktatásban való részvételét megakadályozná.”

Az UNESCO közgyűlésének 17. ülészakán 1972-ben megnyilvánult érdeklődés nyomán az UNESCO – az Óvodai Nevelés Világszervezetével közösen – felmérést készített az iskoláskor előtti